

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ
У ВІДТВОРЮВАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ
АГРАРНОГО СЕКТОРА**

Анотація

Зазначається негативний вплив земельної реформи на процес залучення інвестицій у відтворення земельних ресурсів. Доводиться потреба посилення участі держави в інвестиційному процесі аграрного сектора. Проаналізовано джерела інвестування та динаміку капітальних інвестицій. Акцентується увага на необхідності використання нових підходів до організації інвестування аграрного сектора. Розкрито найважливіші напрями інвестування. Доводиться необхідність розробки державної програми інвестиційного забезпечення аграрного сектора. Пропонуються заходи об'єднання дрібних земельних паїв. Обґрунтовано необхідність посилення участі місцевих органів самоврядування у процесі відтворення земельних ресурсів. Запропоновано оптимізувати структуру земельного фонду з метою збільшення обсягів залучення капітальних вкладень у земельні угіддя аграрного сектора.

Ключові слова: інвестиції, капіталовкладення, фінансування, держава, земля, власність, приватизація

**ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНВЕСТИЦИЙ
В ВОСПРОИЗВОДИТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС ЗЕМЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ
АГРАРНОГО СЕКТОРА**

Аннотация

Отмечается негативное влияние земельной реформы на процесс привлечения инвестиций в воспроизводство земельных ресурсов. Обосновывается потребность усиления участия государства в инвестиционном процессе аграрного сектора. Проанализированы источники инвестирования и динамика капитальных вложений. Акцентируется внимание на необходимости использования новых подходов к организации инвестирования аграрного сектора. Раскрыты наиболее важные направления инвестирования. Обосновывается необходимость разработки государственной программы инвестиционного обеспечения аграрного сектора. Предлагаются мероприятия объединения мелких земельных паев. Обоснована необходимость усиления участия местных органов самоуправления в процессе воспроизводства земельных ресурсов. Предложено оптимизировать структуру земельного фонда с целью увеличения объемов привлечения капитальных вложений в земельные угодья аграрного сектора.

Ключевые слова: инвестиции, капиталовложения, финансирование, государство, земля, собственность, приватизация.

Постановка проблеми. Використання, збереження, поліпшення та охорона земельних ресурсів у аграрному секторі не відповідає існуючим потребам, оскільки не вистачає інвестиційних ресурсів. Однією з причин

недостатності надходження капітальних вкладень у відтворювальний процес земельних ресурсів є відсторонення держави та місцевих органів влади від інвестиційного процесу в аграрному секторі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Інвестування потреб сільського господарства, включаючи відтворення земельних ресурсів, постійно знаходиться в полі зору вітчизняних і зарубіжних учених, оскільки цей важливий сектор національної економіки хронічно недофінансовується. При цьому напрями досліджень вирізняються значною багатовекторністю та широтою. Насамперед це стосується таких напрямів, як участь держави в інвестиційному процесі, обсягів та джерел інвестування, потреби створення вторинного земельного ринку тощо.

Дослідження вчених засвідчують, що в розвинутих країнах світу саме держава інвестує пріоритетні напрями розвитку економіки, що забезпечують національну, екологічну безпеку, довгострокові проекти, вкладення в які окупуються не швидко і не завжди привабливі для приватного капіталу, але дають соціально-економічний ефект у майбутньому [1, с. 113]. До таких пріоритетних напрямів розвитку відноситься й аграрний сектор. В той же час ми поділяємо думку провідних вчених, що при залученні інвестицій в аграрний сектор необхідно враховувати, що він безпосередньо стосується природно-ресурсної складової соціально-економічного розвитку. Отже, освоєння інвестицій у цій сфері господарської діяльності має стикуватися з пріоритетами екологізації аграрного природокористування та розбудови природоохоронної інфраструктури [2, с. 155].

Поліпшення інвестиційної діяльності потребує також безпосередньої участі влади у цьому процесі. Органи влади повинні не стояти осторонь інвестиційного процесу, а активно брати участь у залученні інвестицій і створенні конкурентоспроможного сільського господарства. А це можливо тільки тоді, коли влада стає власником землі. Таким чином належне капітальне фінансування потреб аграрного сектора значною мірою залежатиме від кількості сільськогосподарських земель, які знаходитимуться у державній власності. Нині ж в Україні держава має в підпорядкуванні менше 1% сільськогосподарських угідь. Саме цим очевидно пояснюється те, що головним джерелом інвестування залишаються власні ресурси аграрних підприємств. За їх рахунок освоєно 53,4% усіх капіталовкладень, також до 12,9% зростає питома вага кредитів банків та інших позик [3, с. 93].

Значна увага приділяється вченими дослідженням інвестування потреб сільського господарства в зв'язку з використанням, поліпшенням і збереженням земельних ресурсів, яких нині направляється сюди надзвичайно мало. Зокрема, інвестиції в основний капітал сільського господарства залишаються на низькому рівні – 5-7% від загальної суми по

економіці, при цьому іноземні інвестиції становлять лише 1,8% [4, с. 71]. Таким чином, перед науковцями постає завдання розв'язання проблем організації інвестування аграрного сектора на нових засадах, найважливішими з яких є створення сприятливого інвестиційного клімату та забезпечення достатності фінансування потреб відтворення земельних ресурсів АПК.

Постановка завдання. Обґрунтувати потребу посилення участі держави та місцевих органів самоврядування в організації належного інвестування аграрного сектора.

Результати дослідження. Трансформаційні процеси в аграрному секторі, що стосувалися роздержавлення, паювання та приватизації майна та земельних ресурсів не забезпечили достатнього надходження інвестицій. Понад те, значно зменшилося інвестування сільського господарства за рахунок державного бюджету. Крім того, земельна реформа певною мірою обмежила регуляторні функції держави, послабила її вплив на економічні процеси. Провідники земельної реформи, в основі якої була покладена ліберально-монетаристська модель, постійно нав'язували суспільству думку, що запровадження ринкових відносин автоматично призведе до розв'язання проблем інвестування, які вже тривалий час мають місце в аграрному секторі. Однак, як засвідчують проміжні результати трансформації земельних відносин у зв'язку із запровадженням ринкової моделі господарювання, очікуваних позитивних зрушень не вдалося досягнути. При цьому надходження коштів для капітальних потреб відтворення земель АПК зменшилося не лише за рахунок коштів державного бюджету, а й зовнішніх інвесторів. «Щедре» інвестування, яке забезпечувалось іноземними інвесторами, безвідсоткові кредити, що на початку земельної реформи спрямовувались адресно: для руйнації тодішніх сільськогосподарських підприємств, надмірного подрібнення земельних угідь, тотального запровадження як панацея успіху ринкових земельних відносин незабаром було припинено. Іноземні «доброчливці» успішно завершили цілеспрямоване інвестування в напрямку розвалу земельного господарства України.

Таке зовнішнє залучення капітальних вкладень для потреб аграрного сектора призвело до того, що селянин залишився сам на сам з розв'язанням проблем фінансування поточних і капітальних потреб у зв'язку з використанням, збереженням, поліпшенням та охороною належних йому земельних паїв. Зрозуміло, що без інвестицій аграрний сектор, включаючи відтворення земельних ресурсів, приречений на невдачу, а подолати існуючу деструктивність, спричинену дрібноземеллям, буде вкрай складно та важко. Саме цим, очевидно, пояснюється те, що донині аграрний сектор не може

досягнути обсягів виробництва сільськогосподарської продукції 1990 року. Потрібні нові підходи до організації інвестування, а також до перебудови земельного господарства, ключова роль в якому нині належить дрібному власнику, що організовує відтворення земельних (паїв) без достатньої кількості фінансових та матеріальних ресурсів, відповідних професійних знань і матеріально-технічної бази.

Залучення інвестицій для потреб використання, збереження, поліпшення та охорони земельних ресурсів слід розпочати зі створення державної програми, яка має дати відповіді на такі запитання: які напрями розвитку аграрного сектора найбільше потребують залучення інвестицій та яким має бути їх обсяг? як організувати інвестування дрібних господарств населення та наскільки воно виправдане? за рахунок яких джерел слід організувати потреби капітального відтворення земельних ресурсів? які заходи мають передувати залученню інвестицій? Саме цей документ має стати предметом уваги та контролю держави і місцевих органів самоврядування при прийнятті рішень залучення капітальних вкладень за рахунок коштів державного бюджету та позабюджетних фондів.

Оцінювання нинішнього стану і рівня залучення інвестицій в аграрний сектор та відтворення земельних ресурсів зокрема засвідчує про відсутність конкретних розрахунків, що стосуються їх потреби, а також про організаційну складність їх залучення. Насамперед це стосується надмірно великої кількості дрібних користувачів і власників земельних ділянок. Саме тому державою та її органами на місцях слід розробити заходи з оптимізації земельного господарства, створення агроформувань, які би організовували відтворювальний процес на конкретних розрахунках потреби в капітальних вкладеннях, включаючи власні. Реалізація зазначеного потребує, насамперед, проведення заходів з реструктуризації земельного фонду аграрного сектора. Така необхідність зумовлена тим, що в період директивної моделі господарювання в сільськогосподарській сектор часто залучалися земельні угіддя, які за агрономічними властивостями, рельєфом місцевості не були придатними для сільськогосподарського виробництва й тому їх слід використовувати для інших потреб. Таким чином, буде об'єктивно зменшено земельний фонд аграрного сектора. Одночасно будуть створені передумови збільшення обсягів інвестування тих угідь, які за своїми властивостями вирізнятимуться більшою продуктивністю, кращими якісними характеристиками. За підрахунками вчених ННЦ Інституту аграрної економіки НААН, оптимальність структури земельного фонду досягається за умови, коли 30% земельних угідь знаходиться в підпорядкуванні аграрного сектора, ще така ж кількість землі використовується для інших несільськогосподарських потреб, а решта земельного фонду

ЕКОНОМІЧНИЙ І СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

призначається для потреб рекреації, посадки лісів, розвитку туристичної сфери діяльності тощо [5].

Упорядкування наявного земельного фонду відповідно до рекомендованого відсоткового відношення слід доручити державі та місцевим органам самоврядування, що стане однією з найважливіших передумов збільшення обсягів залучення капітальних вкладень у земельні угіддя аграрного сектора.

Наступним, не менш важливим кроком на шляху регулювання інвестицій державою є ліквідація надмірної подрібненості сільськогосподарських угідь, проведення заходів щодо об'єднання та укрупнення земельних площ, створення замість величезної кількості дрібних господарств населення сільськогосподарських підприємств усіх форм власності. Саме аграрні господарства є основними організаторами інвестиційного процесу. Зазначені трансформації можуть бути забезпечені завдяки безпосередньому втручанням в цей процес держави та її представницьких органів на місцях. Нині ж основними користувачами та власниками земельних ділянок залишаються господарства громадян, про що переконливо засвідчують офіційні дані статистики (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл земельної площі та сільськогосподарських угідь у 2012 р.*

(на кінець року; тис. га)

	Загальна земельна площа	Сільськогосподарські угіддя	У тому числі		
			рілля	сіножаті	пасовища
Усього земель	60354,9	41536,3	32518,4	2410,5	5459,6
Землі сільськогосподарських підприємств і громадян	37809,3	36480,6	31035,7	1594,9	2919,7
Землі недержавних сільськогосподарських підприємств	20263,8	19702,4	18592,9	360,8	579,3
Землі державних сільськогосподарських підприємств	1145,2	963,1	802,5	31,3	93,8
Землі громадян	16400,3	15815,1	11640,3	1202,8	2246,6
Землі користувачів інших категорій	22545,6	5055,7	1482,7	815,6	2539,9

* Джерело: [6, с. 79]

Особливо негативно впливає на механізм регулювання інвестицій державою практично повна відсутність сільськогосподарських підприємств державної форми власності. Відомо, що в умовах командно-адміністративної моделі господарювання саме ці агроформування безпосередньо регулювались і фінансувались державою за рахунок коштів державного бюджету. Ми не ставимо собі за мету оцінити механізм та доцільність

інвестування агрогосподарств державної форми власності в умовах директивної економіки. Механізм мав багато недоліків та недосконалостей, які були спричинені невмілим, забюрократизованим, надмірно централізованим управлінням радгоспами. Винними тут не є форма державної власності на землю, а ті особи, які використовували власні, суб'єктивні підходи до їх реалізації. Ми переконані, що державні агрогосподарства в сільському господарстві слід реанімувати, запровадивши при цьому якісно нову модель державного регулювання. Завдяки створенню таких сільськогосподарських підприємств держава та її представники на місцях зможуть забезпечити гарантоване, адресне надходження інвестицій для конкретних агрогосподарств, включаючи капіталовкладення на відтворення земельних ресурсів.

Дієвість державного регулювання акумуляції та надходження капітальних вкладень для потреб використання, збереження, поліпшення та охорони земельних угідь АПК значною мірою залежить від джерел інвестування. Аналіз структури джерел надходження інвестицій в основний капітал за 2009-2013 рр. засвідчує, що найбільшу питому вагу тут займали власні кошти підприємств і організацій, а також кредити банків та інші позики (табл. 2).

Таблиця 2

Капітальні інвестиції за джерелами фінансування*

(у відсотках)

	2009	2010	2011	2012	2013
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
У т.ч. за рахунок коштів державного бюджету	4,3	5,8	7,1	6,3	2,4
коштів місцевих бюджетів	3,1	3,4	3,4	2,0	2,7
власних коштів підприємств та організацій	66,1	60,8	58,6	59,2	63,8
кредитів банків та інших позик	13,3	12,3	16,3	16,1	15,3
коштів іноземних інвесторів	4,2	2,1	2,8		1,8
коштів населення на житлове будівництво	5,3	11,1	7,5	8,3	10,6
інші джерела фінансування	3,7	4,5	4,3	6,9	3,4

* Джерело: [7-9].

Зазначимо, що йдеться про вкладення в основний капітал по всіх галузях і сферах діяльності. Щодо сільськогосподарського сектора, то питома вага власних коштів, а також банківських позик була значно меншою, оскільки нині банківські інституції фактично не кредитують господарства населення, як головних власників і користувачів земельних угідь.

Нині капітальні вкладення, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету та спрямовуються для потреб поліпшення земель, є на досить низькому рівні. Україна належить до країн з найнижчим рівнем державної підтримки відтворення у сільському господарстві з розрахунку на 1 га орних земель. Як наслідок, господарства переходять на моновиробництво, порушуються сівозміни, деградують ґрунти [10, с. 7].

Таким чином, фінансування капітальних вкладень аграрного сектора не є оптимальним й тому потребує внесення адекватних змін. Насамперед, це стосується оптимізації нинішнього складу користувачів і власників сільськогосподарських угідь, які би організовували земельне господарство на умовах залучення достатнього обсягу капітальних вкладень. Зрозуміло, що такі трансформації пов'язані з відносинами приватної власності на землю й тому потребують адекватного законодавчого забезпечення. Зазначимо, що реприватизація, деприватизація та укрупнення земельних площ з метою створення нових ринковоорієнтованих сільськогосподарських підприємств стане можливою завдяки активному втручання в цей процес держави та органів місцевого самоврядування. Це аксіома, без усвідомлення якої не можна вести мову про належну організацію інвестиційного процесу в аграрному секторі.

Висновки. Інвестиції є одним з найважливіших інструментів, завдяки якому забезпечується успішне розв'язання завдань, пов'язаних з оптимізацією процесу відтворення земельних ресурсів у аграрному секторі. Особливо важлива роль при цьому належить державі, про що переконливо свідчить іноземний досвід організації інвестиційного процесу. Важливість та обов'язкова присутність державних та місцевих органів у фінансуванні потреб використання, збереження, поліпшення та охорони угідь АПК пояснюється значущістю земельного фонду для потреб країни, кожного громадянина.

Ретроспективний аналіз залучення капітальних вкладень для потреб оптимізації відтворення земельних угідь АПК з часу започаткування земельної реформи засвідчує, що державою та місцевими органами самоврядування певною мірою втрачено регуляторні функції в зв'язку з організацією інвестиційного процесу. Недостатня участь держави та її представницьких органів на місцях в регулюванні механізму капітальних вкладень для потреб оптимізації відтворення аграрних угідь пояснюється використанням недосконалої моделі реформування – ліберальної, методологічні та теоретичні засади якої передбачають проведення масової, тотальної приватизації та відсторонення держави від економічних процесів у зв'язку з використанням, збереженням, поліпшенням та охороною сільськогосподарських угідь. Дослідження науковців та досвід запровадження ліберальної моделі реформування в окремих країнах засвідчують її недосконалість, неприйнятність для держав з низьким рівнем розвитку економіки. В Україні результати трансформації земельних відносин призвели до масової тотальної приватизації земель, в результаті чого було зруйновано земельні фонди колишніх сільськогосподарських підприємств, які раніше виконували роль основних організаторів інвестиційного процесу. Крім

того, було значно послаблено регуляторні функції держави та місцевих органів самоврядування в аграрному секторі.

Повернення втрачених державою регуляторних функцій у зв'язку з залученням капітальних вкладень для потреб відтворення земельних ресурсів стане можливим завдяки проведенню наступних заходів: по-перше, запровадження постійного реєстру користувачів і власників сільськогосподарських земель для потреб встановлення можливостей організації ними належного відтворення земель АПК; по-друге, проведення реструктуризації сільськогосподарських земель, з метою вилучення з аграрного обігу угідь, які за своїми агрономічними властивостями, рельєфом місцевості не є придатними для виробництва сільськогосподарської продукції; по-третє, об'єднання та укрупнення земель дрібних власників і користувачів з метою створення сучасних сільськогосподарських підприємств як найважливіших учасників інвестиційного процесу та споживачів капітальних вкладень; по-п'яте, запровадити нові засади до бюджетного фінансування потреб відтворення земель АПК, в основу яких слід покласти успішне та достатнє розв'язання соціальних, екологічних та економічних потреб всього суспільства, а не лише особистих інтересів нинішніх користувачів і власників земельних площ. Ці та інші заходи слугують передумовою реанімації регуляторних функцій держави та місцевих органів самоврядування у зв'язку з залученням інвестицій в аграрний сектор.

Список використаних джерел:

1. Ткаченко Л. В. Державне регулювання зайнятості населення і ринку праці / Л. В. Ткаченко // Економіка АПК. – 2012. – №1. – С. 108–114.
2. Хвесик М. А. Стратегічні альтернативи інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку АПК України / М. А. Хвесик // Економіка АПК. – 2011. – №7. – С. 150–160.
3. Лаврук В. В. Розвиток та інвестування сільськогосподарського виробництва України / В. В. Лаврук // Економіка АПК. – 2010. – №2. – С. 88–95.
4. Амбросов В. Ефективність використання факторів розширеного відтворення в аграрному секторі / В. Амбросов // Економіка України. – 2009. – №1. – С. 67–73.
5. Месель-Веселяк В. Я. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації у сільському господарстві: доповідь на Дванадцятих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграріїв, 25–26 лютого 2010 року / В. Я. Месель-Веселяк. – К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2010. – 57 с.
6. Статистичний збірник «Сільське господарство України за 2012» / Відп. за випуск О. М. Прокопенко; Державна служба статистики. – Київ, 2013. – 402 с.
7. Статистичний збірник «Капітальні інвестиції в Україні» / Відп. за випуск М. М. Собко; Державна служба статистики. – Київ, 2012.
8. Статистичний бюлетень «Капітальні інвестиції в Україні за січень-грудень 2012 року» / Державна служба статистики. – Київ, 2013. – 44 с.
9. Статистичний бюлетень «Капітальні інвестиції в Україні за січень-грудень 2013 року» / Державна служба статистики. – Київ, 2014. – 45 с.
10. Присяжнюк М. Про необхідність і напрями поглиблення аграрної реформи / М. Присяжнюк, П. Саблук, М. Кропивко // Економіка України. – 2011. – №6. – С. 4–16.

Myroslava V. Tymots, Candidate of Economic Sciences,
King Danylo Halytsky Ivano-Frankivsk University of Law, Ivano-Frankivsk

**THE STATE REGULATION OF THE INVESTMENTS ATTRACTION
IN THE REPRODUCTION PROCESS
OF THE LAND RESOURCES OF THE AGRARIAN SECTOR**

Annotation

Negative influence of the land reform is marked on the process of investments attraction in the recreation of the land resources. The article proves the necessity to intensify state participation in the investing process of the agrarian sector. The author analyses investing sources and dynamics of capital investments. Attention is accented on the necessity of the new approaches usage to organization of agrarian sector investing. The most important ways of investing are revealed. The most important measures for unification of small land shares are suggested. There is a necessity of development of the governmental program of the agrarian sector investment providing. The author grounds the necessity to intensify the role of local self-governing bodies in the process of land resources reproduction. It is suggested to optimize the structure of the landed fund with the aim of increase of volumes of capital investments attraction in the lands of agrarian sector.

Keywords: investments, capital investments, financing, state, earth, property, privatizing.

References

1. Tkachenko, L.V. (2012). Government control of employment of population and labour-market. *Ekonomika APK [Economy of IAC]*, vol. 1, pp. 108-114 (in Ukr.).
2. Khvesyuk, M.A. (2011). Strategic alternatives of the investment providing of innovative development IAC of Ukraine. *Ekonomika APK [Economy of IAC]*, vol. 7, pp. 150-160 (in Ukr.).
3. Lavruk, V.V. (2010). Development and investing of agricultural production of Ukraine. *Ekonomika APK [Economy of IAC]*, vol. 2, pp. 88-95 (in Ukr.).
4. Ambrosov, V. (2009) Efficiency of the use of factors of the extended recreation is in an agrarian sector. *Ekonomika Ukrainy [Economy of Ukraine]*, vol. 1, pp. 67-73 (in Ukr.).
5. Messel-Veseljak, V. (2010). Agrarian reform and organizationally-economic transformations are in agriculture. *Dopovid' na Dvanadtsiatykh richnykh zborakh Vseukrains'koho konhresu vchenykh ekonomistiv-ahraryiv* [Report on the twelfth annual meeting of the Congress of scientists economists farmers]. Kyiv, Ukraine, 57 p. (in Ukr.).
6. State Statistics Service of Ukraine (2013). *Agriculture of Ukraine is after 2012*. Statistical collection, Derzhkomstat, Kyiv (in Ukr.).
7. State Statistics Service of Ukraine (2012). *Capital investments in Ukraine*. Statistical collection, Derzhkomstat, Kyiv (in Ukr.).
8. State Statistics Service of Ukraine (2013). *Capital investments in Ukraine for January-December in 2012*. Statistical bulletin, Derzhkomstat, Kyiv (in Ukr.).
9. State Statistics Service of Ukraine (2014). *Capital investments in Ukraine for January-December in 2013*. Statistical bulletin, Derzhkomstat, Kyiv (in Ukr.).
10. Prysazhnyuk, M., Sabluk, P., Kropyvko, M. (2011). About a necessity and directions of deepening of agrarian reform. *Ekonomika Ukrainy [Economy of Ukraine]*, vol. 6, pp. 4-16 (in Ukr.).

